

rom éves kapus, piás bíró, a boldog dilettánsok és megszállott amatőrök hazájából érkező angol partjelző, meg a zuhogó eső, az van most. A tavaszi reménykedés az őszi fordulóban, és viszont.

Az Iszakra-Olajbányászról és vidékéről mesélő nem a levegőbe beszél. Ez nem utánlövés, hanem egy megformált világ, az elbeszélő legsajátabb birtoka. Hősei sem cizellált irodalmi figurák és toposzok, hanem belül lakók, akik csak úgy odavetve is a helyükön vannak. A szerzőnek nem kell sanyargatnia a fantáziáját és empátiáját, hogy elképzelje, milyen érzés is lehet 3:0-ra kikapni a 43. sz. Építőktől. És nem kell eszperantóul vagy valaki más nyelvén keresni az idegen szavakat, mert magától bekattan s forog a szerkezet, lehet akár elengedetten is „fikciózni”. Burek történeteit olvasva gyaníthatjuk, hogy a szerző sejtelmes kódosítései, elhallgatásai csak tudatlanságát és bizonytalanságát leplezik; ám ha az Iszkrára kerül a szó, nyugodtan rábízhatjuk magunkat az elbeszélőre: érezzük, sokkal többet tud a tárgyáról, mint amennyit elmond. Sokat tud, van miről hallgatnia. Semmi kis történetek, de – hogy egy Nagy Embert idézzünk – a foci, az fontos. Az legálább valóságos. Foci közben biztosan *va-gyunk*.

Bori Erzsébet

TALÁLTAM EGY KÖNYVET

Szárazföldi hajóharang

Majtényi Erik: *Hajóharang a Hold utcában*
Kriterion, Bukarest, 1977

„...S emlékszem, még az is nagyon izgatott, hogy milyen lehet a hegy teteje, ki is kunyoráltam, hogy fölmehessek, és föl is mentem, mit mentem, futottam, hogy végül zihálva álljak meg egy árnyas, sűrűn benőtt lapályon, ahonnan valóban nem lehetett már följebb kapaszkodni, mert nem volt hova. Kissé elidőztem a rejtelmekkel súlyos csendben, enyhe csalódással, hogy semmilyen irányban sehova nem lehet ellátni, mert én ezt másképp képzeltem: csúcsban végződő tar oromnak, hogy végre-valahára az

egész mindenséget bekalandozhassa a tekintetem...”

Ez a tízsornyi szövegrész – gyermekkori emlék – metaforája, jelképe, cimperlátomása nemcsak konkrétan Majtényi Erik sorsának, hanem kicsit a mindenkori költősorsnak. Az efféle életjelképek abban a kimondatlan, finoman lebegő „mesterségem címere” játékban átlósan épp az ellentétes sarokban helyezkednek el, mint az ars poeticák. Egyik arról beszél, hogy mit szeretne, mit kellene, másik, hogy mit lehetne s hogy mit is lehetett végül. Majtényi Erik annak ellenére, hogy pár hónap hiján megérte a hatvanat, s egyszer eljutott Skandináviába, egyszer meg a Kanári-szigetekre is, tulajdonképpen azok közé az alkotóink közé számítható, akik körül sosem nyílt meg sem a tér, sem az idő igazi láthatára, s akikre a köztudat felől se nyílt még soha igazi rálátás, méltó kilátás.

Vannak emberek, akiket felfokozott érzékenységük arra kárhoztat, vagy abban az áldásban részesíti őket, hogy a maguk szerencsétlenségét vagy szerencsétlenségét, anyagi üdvét avagy szenvedéseit képesek „az Élet” minden esetlegességet és személyes vonatkozást meghaladó jellegzetes megnyilvánulásaként kezelni. Az ilyen típusú tehetség könnyebben, mert önzetlenebbül nyugszik bele személyes sorsába; számára a megnyilatkozás, a mű az igazi parancs, s a tóduló üzenetkényszerre úgy ragadja fel, szinte futtában, a műfajokat – néha a kifejezési nyelveket is, mint a tűzoltani, menteni rohanók, ami éppen kezük ügyébe akad. A hatást tekintik fontosabbnak, s hogyha sikerül elérni, hogy felé fordulnak, meghallgatják (EMBEREK, LAKÁSOK LAKÓI... a posztumusz kötet címe és vezérmotívuma), olvassák, figyelni kezdenek rá – ő maga lepődik meg legjobban, hogy egyszer csak költőnek, prózairónak vagy netán lelkiatyámnak szölitják, mert ő ezen a vonatkozásán a dolgoknak sosem gondolkozott el holmi vagy-vagyok szerint, nem tervezett el – végig és következetesen – semmi mást, mint hogy szólni fog. „Dr. Petőfi!” – kiált rá, szölitja meg az égi Akadémia kiváló akusztikájú mennyei csarnokában a székfoglaló után egy harsány kritikus vagy hízelgő epigon, és ő zavartan és értetlenül, mint akit hirtelen ébresztettek, alig fogja fel, hogy hozzá beszélnek.

Majtényi Erik először történetesen románul jelentkezett a háborút követő, többszörös

rabságát, fogságát feloldó években (mint ahogy Francisc Munteanu, jeles román író-rendező az *Utunkban* indult magyarul), és az akkoriban kijegecesedő frontok, helyzetek hozták úgy, hogy „végül is” költőnek számít, egy olyan életművel, melynek epikai oldala legalább olyan gazdag és értékes. Mindenben „rendezetlen sorrendű” ez a pálya.

„Egy vers egyedül jár az utcán, egy vers szavalja önmagát...” A Majtényi-szöveg éppolyan praktikus szükségéből, feltalálói ingerből, indítékből születik, származik, mint az általa feltalált és kidolgozott „öngyújtós-alvás” (a receptjét itt nem részletezzük), vagy az, hogy szabadidő-szilánkokban is lehet elintézni, kipipálni az egész időhöz szükséges-alkalmas dolgokat; például ha valamikor csak meg kell tanulni, be kell vágni az egyes amerikai államok fővárosait, mind az ötvenvalamenyt, akkor váróteremben, buszon, borbélynál, két unalmas ülés között, elalvás előtt stb. akár ezt (is) gyakorolhatod, hiszen az élet minden (bármelyik) pillanata éppen azt a valamikort jelenti.

A „költővé fogadás” ivének eleje valahol ott indul a „legényegylet önképzőkörében”, ahol szombat esténként (tánc előtt) szavalgatni szoktak, s ahol egy barát a szerző tudtán kívül az ő egyik balladájával áll ki. Aztán a fenesi gyűjtőtáborban az árok partján belelapoz egy József Attila-kötetbe, a szamosfalvi laktanyában, a földre terített szalmazsákon Adyt olvas, amit elkér egy közelben fekvő karpaszományos, akivel csak a következő nyáron kerülnek majd egyazon tüzelőállásba, egyelőre a hosszú éjszakai szolgálatok alatt előszedik sorra a költőket, akikből idézni tudnak.

Erik, a lábon járó memória, már akkor, tizenkilenc-húsz évesen is, legfennebb kevésbé betáplálva ugyanaz az emberi komputer lehetett. A HAJÓHARANG...-ban erről a periódusról az áll, hogy egyszer felkerül Pestre, egy délelőtt ül a padon Arany-balladákkal a kezében. „...Egyenruhában vagyok, ez tűnhetett fel egy idősebb úrnak, s meg is szólít: – Arany János? Magát ez még érdekli? Hát igen, háború van, ilyenkor a tüzérnek már kevés ideje jut a Vörös Rébékre. Mégis sértőnek érzem a kérdést, de hát apám lehetne az illető, nem hepciáskodom. Ő is megnyugtat, hogy nem akart megbántani, aztán a

versekről kezdünk beszélgetni. S annyira szakmabelinek érzem, hogy végül is kibököm: én is írók, írógatók. Mire ő meglepetten kérdi: – Hát miért nem mutatja meg a Mesternek? Most már én bántom meg kissé: hogy nem tudom, ki a Mester. Hát természetesen Szabó Dezső. És hogy hol találom meg? Nos, az igazán egyszerű. Elmegyek délután ötkor a Baross kávéházba, s megkérdem a főúrtól, hogy hol ül a Mester. Az majd megmutatja. Ezt búcsúszáskor még egyszer a lelkemre köti – megint csak anélkül, hogy bemutatkoznék. Így aztán sosem tudom meg, hogy ki volt. Szabó Dezsőtől addig csak Az elsodort falut olvastam, még otthon, s főképp nem tudtam, hogy voltaképp a legmorózusabb, legkiszámíthatatlanabb oroszlán barlangjába készülök. Mint mikor a szakadéka ereszkedtem le a mehedinti-i hegyekben, s nem tudtam, hogy szakadék van alattam, a kötekedő, a rabiátus Szabó Dezsőt is csak évek múlva ismertem meg a röpirataiból. A Baross kávéházban ezzel szemben egy jóindulatú, kövér bácsi fogadott, és részletesen kikérdezett, hogy hova valósi vagyok és hogy hol szolgálok. Szamosfalva jó ajánlólevél volt, emlékeket ébresztett föl benne, s ezekből mesélt is. A versekről pedig csak ennyit mondott: – Ezeket majd csak este olvasom el. Jöjjön el értük holnap. Másnap egy lila cingulumos pap társaságában találtam: likórt iddogáltak, de úgy tettek, mintha észre se vennék, hogy én nem fogyasztok semmit, pedig jócskán velük ültem. Ezt pénztelen katonaként rossz néven vettem a nem tudom milyen méltóságot viselő paptól, s hogy Szabó Dezső milyen szegény volt, arról is csak jóval később értesültem. A versek mindenképp ott voltak előtte, s ma már – teljességgel ellenőrizhetetlenül – nagyon nehéz leírnom azt, hogy nagyjából tetszetek neki. Neki, minden idők legharapósabb kritikusakának. »Lesz magából valami, ha igyekszik« – mondta. [...] S akkor hadd térjek vissza a már említett karpaszományoshoz, akiből időközben hadapród őrmester lett, s aki egy vasárnap délelőtt laktanyaügyeletes tisztként, kardosan csörtetett be korletünkbe. – Vigyázz! – kiáltotta el magát harsányan, aki elsőnek megpillantotta, mi pedig ott álltunk feszesen, küt hol ért a vezényszó, úgy mellett, nyitott katonaláda fölött, sápadtan, ijeden, mert a laktanyaügyeletes tiszt látogatása ilyenkor, vasárnap délelőtt és váratlanul, a kedélyes rendetlenség óráiban, kisebbfajta istencsapásnak számított. [...] Pihenj! – mondta a hadapród őrmester, majd határozott léptekkel indult meg a két ágyas között... végül megállt előttem, mire én persze ismét vigyázzba vágtam magam. – Hagyja csak! – legyintett azzal a rettegett

fehér kesztyűs kezével. – Csak azért jöttem, hogy megmondjam: meghalt Reményik Sándor. Ma délután temetik...

A költővé fogadás ívének állomásai a „poklokra kell annak menni” közlekedési szabályrendszere szerint követik egymást. „Nagyapám – meséli a költő – egyre gyakrabban emlékezett vissza az ifjúságára, amelyet Párizsban töltött, s ott egyszer még Munkácsyval is kezet szoríthatott. És látta Verne Gyulát, amint egy lekötozött léghajóba, úgynevezett ballon captif-ba szállt, hogy magasan a fény városa fölött írja valamelyik regényét. Nagyapám legalábbis így tudta és így mesélte...” Mindez nemcsak jól hangzik, de szinte szurrealista vagy metafizikus vagy posztmodern tény is. Mivel hogyha olyanokat ugrik a naptár, hogy bamba középkorból egyszer csak ádáz XX. század lesz, hogyne lehetne hároméves kisfiúból huszonhárom éves rab, akinek a lelke viszont tele van a lét gyöngédebb oldalának és szépségének tudatával is. Csak hát minden azon van, arra van beállítva, hogy megajándékozzon és megfoszson, megörvendeztesen és megszoríttson, hogy megfűrösszön a boldogságban és megkínozzon érte. Arra, hogy ott, akkor rendszerint ne legyen idő odafigyelni, utána pedig nosztalgiát vagy lelkiifurdalást érezni. Lemegy a világ s másodszer már poézis. Lehet, hogy csak egy pokol poézise. „Odaát a katonai fegyházban volt legalább egy könyvem: Schiller verseinek egy régi kiadása, több mint százéves. Itt azt is elvették, s a raktáros fegyőr, miután belelapozott a gót betűk rengetegébe, gyanakodva mér végig: az irataim római katolikusnak mondanak, minek nekem akkor ez a zsidó imakönyv?...”

Itt kezdődik Majtényi Erik igazi horizontja. Élete példa arra is: hogyan lesz magyar költővé korában és környezetében az anyanyelv tisztaságának és fenségének őre és életetője, a magyarul élt és írt magától értetődő európaiság és egyetemesség megtestesülése valaki, akinek ősei bászai svábok, zsidók, szám szerint kevesebben magyarok. Ezt mondja el, követi nyomról nyomra a HAJÓHARANG A HOLD UTCÁBAN című visszapillantó kötete. Amikor egy sportújságírónak, aki bűvészként Dél-Amerikáig jut el, s egy korán haló, nagy szemű asszonynak nagyon érzékeny fiacskája születik, nagyszülők nevelte egyke, a családi tudatvagyon és legendárium letéteményese. Amikor két (kétszáz, kétezer) világ és világarnyalat érintkezőpontjaira esik

mindennek a koordinátája, ami csak meghatározza valakinek a sorsát. Élete képeskönyve (hangskönyve) megőrzi az oly butácska rigmusfoslányokat, politikai-csúfolódó és kuplészövegeket, hogy „...sok-sok tonna liszt van ott, és sok-sok angol tiszt van ott” – mármint a La Manche csatornában, ahol a dicsőbbik flotta tengeralattjárói sikeresen elsüllyesztették az ellenséges hajókat. Ez a kontinentális, ez a szárazföldi cethal nyeli el a mi kis Jónásunkat: a képzeltetehetség főgére, az örök elválogódás jelvénye az a hajóharang, miközben valóságos is. Két nagyon nagy kondulással. Egyik a szenvedés, mely elkíséri – hozzátartozói s aztán a maga végzete szerint – mindhalálig. Másik a nagy tárgyi tudás, ami lehetővé teszi mindennek művészi, irodalmi „értékesítését”. A kor iránti rajongó kíváncsiságból spontánul indult s telt aztán meg valami emberfeletti erőt sugárzó szeretettel: meg akar érteni mindent, az öröklött memória játéka révén egyrészt *homo ludens*, másrészt azon kevesek egyike, akik végig értelmezni akarják jelenkorukat is. Ez az ő legfőbb jellemvonása: megértés mindenki iránt, éteri indulat a jóra, mely a szamaritánusságot sűrölja, s persze a „nem vagy eszednél” inget odaadó bohémságát. Szinkronban egy balkáni provilágban is a skatulyából kivett úriember habitusával.

„Néhány esztendővel ezelőtt arra jártam. Minden megváltozott, diófák, fenyők tüntek el nyomtalanul – de a legtöbbit talán én változhattam. Ezért is nézhetek rám olyan különösen a lakók, mintha Robbinson bőrkacagányát hordtam volna még mindig a vállamon, én pedig semmiképp nem tudtam megmagyarázni nekik, hogy voltaképp mit is keresek az udvarukon...” Igazi szülőföldünk egy kor, nem egy térbeli pont, nem egy évszám. Azok betlehemien véletlenek, mert annyiszor van népszámlálás, csődület, menekülés, deportálás, még „hosszúbéke” is annyiszor van, ám érkezésünk szempontjából mindez esetlegesebb, mint az a nagy, az a közös, ama ki-egyenlítő átrendeződés, mellyel – úgy nagyjából emberöltőnként – a világ előáll: ide egy drótnélküli táviró, oda egy szalagarnitúra, amoda egy világháború, egy doboz Franck kávépótlót vagy sárga Flavisan cukorkát a kisasztalra, s a *Tolnai Világlapja* vagy a *Színházi Élet* egy-néhány példányát, aztán ki a város végére, a kertek alá, csak úgy elszórva, mint

az első dér, egy kis Trianon – és akkor már ide vele, jöhét a gyermek! A gyermek, aki aztán felnő, semmi sincs tekintettel az érzékenységére „nicht vor dem Kind” alapon, sőt minden arra törekszik, hogy erős hatásokkal nevelje, alakítsa, okítsa, szervezeten vagy esetlegesen, pontos és pontatlan információkkal töltsen alakulót, változó, szinte anyagcserehez hasonló életet élő kis tudattartalmát; s hát nem ugyanazok az okkult erők vagy mennyei hatalmak, körülmények kezdenek intézkedni, hogy aztán némi átmenettel a szövőgép, börtöncella és szerkesztőség után végül „magánköltő, szólista” legyen, ha csak ott nem felejtik valahol az eszterga, ekeszarv, patyolat-fontos munka vagy piszkos politikálás valamelyik pultjánál, oly mélyre hangolva hallgatását, amelyen a sok-sok tonna liszté s a sok-sok angol tiszté, zokszó nélkül, a „történelem leghosszabb századának” tengerfenekén.

A párkák, akikre Majtényi Erik szálszövevénye, idegkötege bizatott, hol elaludtak, hol eljátszadoztak az anyaggal, a nádlitól a makraméig cifrázták a bogoznivalót, s amikor beleuntak, egy körömmollóval egyetlen miccentéssel elintézték az egészet, mely akkor már, szimbolikusan és valóságosan, egyetlen életfontosságú szálcakára-csövecskére szorított. Akik ismertük és szerettük, testi-lelki családját képeztük, nagyon patetikus alkalomra is csak félénken kölcsönözhetünk erre is tőle egy passzust: „*Úgy hullott ki az életemből, mint annyi minden, mint az ismerős arcok meghittsége, vagy mint azoknak a hangja, akiket csak egy elárvult telefonszám idéz immár örökké fölöslegesen egy megviselt szélű noteszlapon.*”

Egy intellektust maximális teljesítményei alapján lehet és kell mérni és megismerni. Az *árnyalatok iránti érzék és vonzalom* nyelvi, költői eszközeinek kiteljesedése mentén a Majtényiszöveg őrangyala. A tragikumérzék és ironia együttese és arányai a nagyon tudatos alkotót jellemzik, akinek művészi játék kedve és társadalmi fogékonysága szüntelenül készen áll arra a szellemi kalandra, mely a képzelet s a valóság, a szubjektív s az egzakt végleteinek erőterében alkatilag is folyton vonzza. A Fermat-tételtől a rim nyelvi és akusztikai titkaiig, egzotikus földrajzi nevek, elmés rejtvények, sőt bűvészmutatványok matematikai és lélektani határaiig mindenben a maga látta-hitte-vallotta humánus mélységeit hajszojla.

Hogy mit tud mindenről, arra apró árva példa a *respublika* szó körül meggomolyogatott kis kultúrtörténet egy látszólag alkalmi s az alkalmon túl így növő költeményben. Mindig információ is, amit költői közérzettelé, valójában etikai leckévé szervezeten eljuttat reménybeli közösségéhez, közönségéhez, akiben a kort ugyanúgy megszenvedett s ugyanolyan érzékeny szenvedéllyel érteni akaró partnert keres. Kevés költőnk álcázott annyi kaján célzással és sikerült szójátékkal, paragrammával, nyelvi és képi szíjporkával számon kérő kritikát, kínzó esengést, értelemmagányt, mint ez a líra – még a maga legelkötelezettebb korszakaiban, zsákutcáiban is.

Miközben saját alkatának és meggyerő intellektusának költői formáját kereste, a pálya utolsó másfél-két évtizedében a rögzítő kis „festői” remekek, megkapó képi és nyelvi telitalálatok mellett végleges, maradandó szintézisre is törekedett jó pár költeményben. A poétikai semmiségekben pontos diagnózisok hevernek, szétfeszítve az amúgy is válságba keveredett formát és befejezettségsményt, mellyel annyiszor maga se tudta, mit lehet kezdeni. Nyilvánvaló: egészen más költő kelt fel abból a kollektív lírai betegágyból, melyben annyian ott maradtak. A Majtényi vershelyzeteiben, lírájának etikájában és esztétikájában felismerhető beszédes cezúra kellő távlatból más és más értékelő szempontokra hívja fel a figyelmet, mindenekelőtt a pályáivben bekövetkezett pozitív, ugrásszerű változásra, melyet aligha vettünk eddig számba kellő alaposítással, pedig telve van az elmúlt évtizedekben született költészetünkre is vonatkozó, általánosítható tanulságokkal és tanúsággal. Majtényi irodalmunknak ama legfontosabb, megtartó, hídépítő, józan önismerttel bíró vonulatát erősítette, gazdagította végül is, mindig is. A legnehezebb körülmények között is értékeremtők vonulatát.

A KÉKEK BOLYGÓJA a címe annak a tudományos-fantasztikus novellájának, melyben a korban vergődő, az elfojtva lázadó értelmiségi tragédiáját egy ironikus történetfilozófiai látomásban oldja fel és meg: van egy világ, egy távoli jövőbeli égitesten, ahonnan a lázadókat azonnal és titokzatos módon kiszűrik s eltüntetik. Mindenki úgy tudja, hogy megsemmisítik. Az elbeszélő én, a fiatal lázadni merészlő aztán saját kalandja végén tudja meg, hogy ezeket csupán a kékek bolygója

számúzik, ahol bíróság elé állítják őket. Így kerül átszállítása után ő is a félelmetes *tanács* elé, hogy kiderüljön, abban eltűnt lázadók, tulajdon tanítómesterei foglalnak helyet, s most őt is kooptálják. Mert ezt az egészet, mely ellen szabadságszerető szellemnek lázadnia lehet csupán, ők irányítják, onnan, a *kékek* bolygójáról... „*Hetvenöt éves ez a század, ahhoz képest igazán jól tartja magát, hazudik, aki hatvanötnél többnek nézi*” – rántja magasba a szöveget aggodó meditációk zuhanórepülésének mélypontjáról, világraszóló lelkiismeret-feszültségek ihletében s a közeli személyes elmúlás biztos tudatában egyike azoknak, akik esetében végtelenül fájjalom, hogy nem érthették meg '89-et, abban a Bukarestben, s azt, ami követte, *ebben* az Európában. A lelki-erő persze nem esztétikai kategória ugyebár, hacsak nem éppen a mű befogadójában keletkezik, az alkotó kiszámított akaratából, mint igazolt, bevált, eredendő művészi cél és végső rendeltetés teljesülése. Szerencsére vannak korok, amikor az építkező, az egész emberi kultúrára, erkölcsi előzményre építő alkotók számítása válik be jobban, létrehozván vagy legalább karbantartván, tatarozván azt a szellemi architektúrát, melyben arra a környi időre szabadon, szabadabban és kényelmesebben lakozhat az ige.

Az efféléknek kismestere, nagymachere volt Majtényi Erik, arra a tűnődő gondolatra vezérelve alázatos olvasóját, miszerint nem fontos bebizonyítani folyton az égre kiáltó, csak figyelembe nem vett evidenciákat, de nem kell belemenni – a kommunikáció higiéniájának megőrzése érdekében – a körmönfont hamisítások, kalkulált tévedések lenyűgöző, burjánzó, őrző, divatos, ragályos játékába, még hogyha a farkasordítás kedvéért lefegyverző iróniával együtt is üvöltjük a meglovagolt abszurdumokkal, hogy: „*játék a világ, a számtan esendő, s kilencszer kilenc az nyolcvankettő!*”

Majtényi Erikről ezer cédulám van, melyek ilyenkor nem kerülnek elő, melyek sosem fognak találkozni. Több mint három évtizeddel ezelőtt, mikor első kötetemhez előszót írt, ezzel a kinrimmel köszöntem meg: „*E könyv elején úgy Eriklesz, mint Athénben a bölcs Periklesz*” – s mintha valami gondolatban soha be nem fejeződő dialógus folyna, az Ő végtelen szövegéből folytatható: „*En pedig arra gondo-*

lok kissé borongóan, hogy az eltelt három évtized során szülővárosomban porig bombázták a vasútállomást, hogy székesegyházak tűntek el Európa nevezetes tereiről, épületek, amelyeket már nem láthatok viszont, vagy amelyeket már először sem pillant-hatok meg, s közben...” Igen, közben, szinte mellékesen, élete legfőbb fordulatait szinte mellékesen sorolja fel egy örökölt kulcs-csomó kapcsán: „*...közben ez a kulcs kutyahűséggel bújti meg a többi között, kutyahűséggel várta, hogy ismét kezembe vegyem. Ott pihent valamelyik fiókban, míg én parancsszóra bukfeneczem lefelé munda-rosan egy szamosfalvi dombról, hogy ég és föld szörnyű hányingeres keringésbe kezdett körülöttem, türelmesen lapult, míg én félmázsás köveket adogat-tam az épülő Zsülvölgyi alagút boltozatához, egy csöppet sem fakult meg, miközben én halált megvető bátorsággal, de inkább az éhség kétségbeesésében teljességgel ismeretlen gombafajták sütöttem hajszolt szökevényként a mehedinti-i hegyek gerincén, meg-volt, amikor első kislányom született, és megvolt, amikor a második meghalt, csökönyösen várt rám, míg én egy hősztin hajó korlátjára dőlve néztem el a Finn-öböl játékos fodrait, számtalanszor érhettem egészen a közelébe s távolodtam el tőle ismét, és meg is csaltam, igen, megcsaltam idegen kulcsokkal, szekrény- és ajtókulcsokkal, fiók- és írógépkulccsal, de annyival, hogy ha most mind összegyűjtenék, ta-lán már egyet sem tudnék felismerni a tucatból. Megvolt, amikor ideggyulladás bénított a fogoly-kórház vaságyán, megvolt, amikor veserohamok dö-gönyöztek naponta ötször is, megvolt...*”

Megvolt. Valameddig. Majtényi Erik 1922-ben született Temesváron, leghosszabb ideig Bukarestben élt, és 1982 januárjában sorvasztó betegség vetett véget a már heti dializistól függő életének. A nagy szerencsések és a nagy pecheselek közé számítható. Még húszéves sincs, amikor honvédegyenruhában átszökik valahol a Kolozsvár és Torda közé rajzolt új országhatáron. A korszak logikájának megfelelően az ugyancsak megkülönböztetések görcsében rángó Romániában nem megkülönböztetés, életveszély elől menekülőként, hanem kémként kezlik, bukaresti kémelhárító, craiovai börtön és tirgu-jiui láger után, három iszonyú esztendő végén summás gyűlöletből és személyes bosszúból német hangzású neve ürügyén bevágják egy menetszázadba, s a doni szénbányákba hurcolják, ahol majdnem a tifusz vet véget annak, ami még el sem kezdődött, iktatja a névtelen holtak közé azt, aki még se költő, se

apa, se barát; sehol még az a csodálatos intézményembere a romániai magyar literatúrának, ám egy már alig felfejthető determináció előbb elviszi a dolgot addig a pontig, hogy nem is lesz semmi belőle, aztán hirtelen szeszélyel kiengedi vasmarkából és hazahozza. Hogy családot és kultúrát alapítson a romokon: olyan otthont hozzon létre, mely szimultán egy irodalmi szalon s egy katonai támaszpont megfelelője egy pár szobás bérlakásban, olyan évtizedekben, amikor a szalon mindenféle értelmében, jelentésében és formájában kiirtotta, s a támaszpontot a legundokabb formájában tenyésztette ebben a tér-ségben a nemezis.

Életem egy szakaszában sokat laktam náluk. Egyszer reggel felé tértünk haza valahonnan, világmegváltó dumák füstjével fáradtra pácolva, mikor az átjáróházként és repülőtéri tranzitként használt Majtényi-ménház előszobájában, ahol egyébként mindig tornyosult valaki éppen érkező vagy mindjárt átszállásra váró poggyásza, egy szokatlan alakú cuccba botlottunk: hangszertok volt a javából. A házban senki, Oli a kiadóban, a lányok iskolában, a csomagnak bizonyára a hajnali vonattal érkezett tulajdonosa se horkolt egyik diványon se, a két kutya pedig, jóllehet értettek románul, magyarul, kriterionul s talán albánul, törökül, egyik görögül is, de beszélni nem tudtak. Végre megzörrent a telefon, s a vonal végén a három tündér közül az illetékes jelentkezett. „Azonnal gyere haza, és agnoszkáld ezt a pikulát!” – parancsolta a zord atya, akit gyermekei keresztneven szólítottak pólyáskoruktól, s akinél mások érzelmi, lelkiismereti szabadságát jobban tisztelő ember nem élt akkor sem közöttünk. Hát most itt vagyok, Erik, és próbállak agnoszkálni, mint ebben az évszázadban valahol (végig) bekövetkezett éltető (tömeg)szerecsétlenségünk egyik nagyon is ismert és mégis elfeledett halottját. A futóáldozatot vagy bástyaáldozást, hogy a parti mégse torokljon pattba.

Eriket elhamvasztottuk, ezer cédulám is hiába van meg valahol róla, azok hamvai se találkoznak soha többé. Velünk szórátnak szét. Csak a vers van meg, a vers egyedül: meg az utcán, és szavalja önmagát.

Lászlóffy Aladár

HÉVIZI OTTÓ: ALAPTALANUL

*T-Twins–Lukács György Archívum, 1994.
254 oldal, 450 Ft*

A kötet alcíme: GONDOLATFORMÁK A SZÁZADFORDULÓN. Az esszék Nietzsche, Popper Leó, Lukács és Ady Endre néhány gondolatformáját fürkészik ki – ebben a sorrendben (holott nem ez volt a tanulmányok megírásának sorrendje). Mi indokolja ezt a válogatást, ezt a sorrendet? Válaszolhatnánk a főcímmel, hogy semmi, mindez „alaptalanul” történt. Nem kell utóvégre mindent megmagyarázni, annál kevésbé, mert amúgy is meg tudunk mindent magyarázni. Egy tárgy iránti érdeklődés többnyire eléggé esetleges tényezők függvénye – s ezen az sem változtat, ha az érdeklődés tárgya, mint Hévízi esetében, többek között maga az esetlegesség. De ebben az esetben nem Hévízi választotta ki esszéi szereplőit – ők maguk választották ki egymást. Pontosabban szólva, a Lukács/Popper Leó duó döntött Nietzsche és Ady gondolatformái mellett, és Hévízi csupán tudomásul vette és tiszteletben tartotta döntésüket – így kötötte őket össze, éppen ezeket a szereplőket egy esszégyűjteményben.

A kötet titkos főhőse a fiatal Lukács György, aki a századforduló idején kezdi meg (barátjával, Popper Leóval együtt) szellemi életét, Nietzsche csillaga alatt. Hévízi Lukácsa – cseppet sem oktanul – pontosan olyan, mint amilyennek Lukács később a modern regények hőseit leírta, ő az a problematikus individuum, aki keresi a kontingenciától a szükségszerűséghez vezető utat, azaz a saját útját. Az alapélmény az alaptalanság. Ez annyit jelent, hogy a századforduló ifjú csillagainak élményvilága lényegében közös; itt nem számítanak az országhatárok: ha valaki a modernségre reflektált, a modernséggel vet számot, akkor mindenkit lényegében tud megérteni, éljen bár Heidelbergben vagy Pétervárott vagy Nagyváradon vagy Berlinben vagy Párizsban. Persze ez csak Európán belül igaz. Pontosabban szólva itt, ebben az időben és ebben a gesztusban, abban a közös élményvilágban, mely a modernséggel való számot vetésből, az esetlegességgel való meg-